

גדר מצוה הבאה בעבירה לענין מרור

קלמן הימלפרב

הגמ' בסוכה דף כט ע"ב אומרת:

"לולב הגזול והיבש פסול... קא פסיק ותני לא שנא ביו"ט ראשון ולא שנא ביו"ט שני, בשלמא לבש הדר בעינן וליכא, אלא גזול - בשלמא יו"ט ראשון דכתיב לכם - משלכם, אלא ביו"ט שני אמאי לא? א"ר יוחנן משום רשב"י משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה... ופליגא דר' יצחק דא"ר יצחק בר נחמני אמר שמואל: לא שנו אלא ביו"ט ראשון אבל ביו"ט שני - מתוך שיוצא בשאול יוצא נמי בגזול".

אחת הדרכים להבנת מחלוקת ר' יוחנן ושמואל היא שהם חלוקים האם שייך פסול "מצוה הבאה בעבירה" בדין דרבנן (שעיקרו מדאורייתא), או לא, שהרי דין יו"ט שני הוא מדרבנן. ר' יוחנן סובר שפסול "מצוה הבאה בעבירה" שייך בדין דרבנן ושמואל חולק וסובר שלא שייך בדין דרבנן פסול זה.

ונראה מדברי הרא"ש שאף הוא הבין שזוהי מחלוקת ר' יוחנן

ושמואל, וכדבריו (לולב הגזול סי' ג):

"ובגזול פליגי בשמעתין: רשב"י סבר דתקון (אף בשאר

ימים) משום דהוי מצוה הבאה בעבירה ושמואל סבר

כיון שהוא מדרבנן לא חשיב מצוה הבאה בעבירה".

על יסוד זה נראה לתרץ קושית שאגת אריה על הרא"ש בפסחים.

הרא"ש (פרק עשירי דפסחים סי' כה) כותב לענין מרור:

"משום המברך על אכילת מרור צריך שיאכל כזית

דאין אכילה פחותה מכזית".

משמע מדבריו אלה שכל חיוב שעור כזית במרור הוא רק מדין הברכה,

ואם אכל פחות מכזית עובר רק על דין ברכה לבטלה אבל קיים מצות

אכילת מרור. חולקים על הרא"ש רוב הראשונים והאחרונים והוכיחו שדין כזית במרור הוא עצם המצוה. את שיטת הרא"ש דחו משתי סיבות עיקריות:

- א. נאמרה אכילה בפסוק - "על מצות ומרורים יאכלוהו" (במדבר ט, יא) ואין אכילה פחותה מכזית. וזה מה שכתב ההגהות מלימוניות (פ"ח הל' חמץ ומצה אות ד): "בשלמא מרור דאכילה כתיב ביה ואין אכילה פחות מכזית", וכך כתב ספר היראים סי' קט.
- ב. על יסוד הקשת מרור לפסח ומצה שהרי כתוב "על מצות ומרורים" וכמו שבמצה צריך כזית כך גם במרור, וברוח זו כתב השאגת אריה (סי' ק).

לענין הלימוד מן המילה "יאכלוהו", אפשר לומר שהרא"ש דחה דיוק זה מכיוון שבפסוק מוסבת מילת "יאכלוהו" על קרבן פסח המוזכר בפסוק קודם ולא על מצה ומרור הצמודים לה, כי אם התכוון הכתוב למצה ומרור היה צריך לכתוב בלשון רבים (יאכלום). לכן סובר הרא"ש ש"יאכלוהו" אינו מוסב על מרור ולכן מצריך כזית רק בגלל הברכה שמוזכרת בה אכילה. ויש להבין מדוע לא סובר הרא"ש שצריך כזית במרור מצד היקש מצה ומרור. השאגת אריה (שם) מביא מספר מקומות בהם מקישה הגמ' דין מצה ומרור במס' פסחים, ואף דוחה בעצמו אחת הראיות.

בין הראיות מביא השאגת אריה את דברי הגמ' בפסחים קיד ע"ב לגבי מצה ומרור: "אכלן דמאי יצא", ומסביר שם התוס': "אבל ודאי (טבל) לא יצא... ואיתקש מצה למרור... דטבל מדאוריתא מפיק התם (לענין מצה) מלא תאכל עליו חמץ יצא זה שאיסורו משום בל תאכל טבל". כשם שמקישים מצה למרור לענין טבל הוא הדין לענין כזית. ונראה לענ"ד ליישב הקושיה על הרא"ש מהגמ' הנ"ל לפי מה שאמרנו במחלוקת שמואל ור' יוחנן.

הרא"ש (לולב הגזול סי' ג) בהביאו מחלוקת שמואל ור' יוחנן:

"ולא כשמואל דסבר דלא אמרינן הכי אלא במצוה

שהיא מדאוריתא ולא מסתבר טעמיה דכיוון דמברך

ומזכיר שם שמים מנאץ הוא במילי דרבנן כמו במילי

דאורייתא, ועוד דר' נחמן בר יצחק, דהוא בתרא פריך
לשמואל ממתניתין ואע"ג דדחי ליה - לא סמכינן
אשינויא דחיקא... וכאשר כתבתי כן עיקר".
רואים מדבריו שפוסק להלכה כר' יוחנן שפסול של מצוה הבאה בעבירה
שייך גם במילי דרבנן (שעיקרן דאורייתא).

א"כ לפי"ז מיושב הרא"ש שפיר: אין צורך ללמוד מהיקש מצה
ומרור שמרור של טבל פסול אלא הרא"ש יכול ללמוד זאת מדין מצוה
הבאה בעבירה שלשיטתו פסול מצוה הבאה בעבירה קיים אף בדין דרבנן
ומרור הוא מדרבנן. אבל תוס' שנדחק ולומד שמרור של טבל פסול
בגלל היקש מצה ומרור חולק ופוסק שפסול מצוה הבאה בעבירה שייך רק
בדין דאורייתא, כשמואל.

ואפשר לומר עוד יותר, השאגת אריה עצמו, שמקשה על הרא"ש
מגמ' זו שרואים ממנה היקש מצה למרור, סובר אף הוא כתוס' שפסול
מצוה הבאה בעבירה קיים רק בדין דאורייתא, ולכן הקשה על הרא"ש;
שהרי השאגת אריה, בסי' צד, חוקר מהו הטעם במצה גזולה שאינו
יוצא בה, האם משום דהוי דאינו שלו [וזה נלמד מהגמ' (פסחים לח)
שלומדת היקש לענין מצת מעשר שני מחלה "אתיא לחם לחם - כתיב הכא:
לחם עוני (דברים טז) וכתוב התם: והיה באכלכם מלחם הארץ (במדבר
טו) מה להלן משלכם ("מעריסותיכם") אף כאן משלכם" וא"כ אותה
גזירה שוה יש גם במצה גזולה שאינו יוצא בה משום דהוי שאינו שלו]
או משום מצוה הבאה בעבירה. וכותב שם השאגת אריה:

"ונ"מ לענין מרור דאין יוצא ידי חובתו במרור
גזילה או לא, דאי אומרת דאתיא מגז"ש כיוון דמצה
גזולה אתיא מקרא לפסולא - מרור גזול נמי פסול,
דכל דפסל רחמנא במצה - במרור נמי פסול מהיקשא
דמצה ומרור, ...ואי מצה גזולה אינה פסולה מקרא
זה אלא משום מצוה הבאה בעבירה, והא האי פסולה
דמצוה הבאה בעבירה לאו גבי מצה נאמרה אלא כללא
הוא בכל המצוות... ומרור דאינו אלא מדרבנן לא

נפקא מכללא משאר מצוות דרבנן ולא חיישינן למצוה
הבאה בעבירה".

א"כ רואים שהשגת אריה עצמו הסובר היקש בין מצה למרור בצד
הראשון של הנ"מ סובר בצד השני של הנ"מ שפסול מצוה הבאה בעבירה
לא שייך בדין דרבנן ולכן יכול היה להוכיח מהתוס' שמקישים מצה
למרור לענין מרור של טבל, שהרי לשאגת אריה א"א לפסול מרור מצד
מצוה הבאה בעבירה דהא הוי דרבנן ובדין דרבנן לא שייך פסול מצוה
הבאה בעבירה אליבא דשאגת אריה.

אפשר להוכיח יסוד זה, של הקשר בין פסול מצוה הבאה בעבירה
בדין דרבנן לבין הקשת מרור ומצה, מדעת הרמב"ם. הרמב"ם, בסוף
פ"ז מהל' חמץ ומצה, לא מביא את כל הדינים לענין מרור של דמאי
ומרור של מע"ש כפי שהביא דינים אלה לגבי מצה. ומסביר רבנו מנוח
(נדפס ברמב"ם מהדורת שבתי פרנקל):

"ומפני טעם זה הניח ההוא דאמרינן פרק כל שעה

דיוצאין בדמאי ובמעשר ראשון שניטלה תרומתו -

פירוש דכיוון דגלי הרב במצה - דיוצאין במרור".

רואים בדעת הרמב"ם שאין יוצאים במרור של טבל מצד היקש למצה,
ומובן לפי"ז מדוע לא הביא הרמב"ם את הדין של מרור גזול שהרי כבר
הביא דין זה לענין מצה, ומרור הזקש למצה. ואין לומר שהרמב"ם סובר
שלא יוצאים במרור של טבל מצד מצוה הבאה בעבירה, וששייך כך גם
בדין דרבנן (וכרא"ש) - כי לו היה הרמב"ם סובר כך היה לו לכתוב
בפירוש דין של מרור טבל למרות שכבר כתב זאת לגבי מצה, כי אין
זה כ"כ ברור שפסול מצוה הבאה בעבירה שייך גם בדין דרבנן, שהרי
יש חולקים על כך, אלא ע"כ מוכח שהרמב"ם סובר שמרור של טבל פסול
מצד היקש למצה ולא מפסול מצוה הבאה בעבירה, וע"כ צריך לומר שהרמב"ם
סובר שלא שייך פסול מצוה הבאה בעבירה בדין דרבנן. וכן כותב
הרמב"ם עצמו בפרק ח' מהל' לולב, ה"ט:

"כל אלה שאמרנו שהם פסולים מפני מומין שביארנו

או מפני גזל וגניבה ביו"ט ראשון בלבד, אבל

ביו"ט שני עם שאר הימים - כשר".

רואים א"כ שהרמב"ם סובר שלא שייך פסול מצוה הבאה בעבירה בדין דרבנן, וכן משמע בכס"מ שם.

בפרק ז, הל' חמץ ומצה, הי"ג כותב הרמב"ם לענין מרור: "ואם אכל מאחד מהן או מחמשתן כזית - יצא", בעוד שהמשנה בפסחים (פ"ב מ"ו), שהיא מקור הדין שכותב הרמב"ם, נוקטת: "ומצטרפין לכזית". ונראה לענ"ד להוכיח מהרמב"ם שאינו סובר כרא"ש שצריך כזית מצד ברכה, שהרי הרמב"ם משנה מלשון המשנה וכותב: "יצא", וכוונתו בזה להדגיש שאדם שאינו אוכל כזית מרור אינו עובר רק על דין ברכה לבטלה, כרא"ש, אלא - לא יצא. ולפי דברינו ברור: הרמב"ם סובר שבדין דרבנן לא שייך פסול מצוה הבאה בעבירה, כפי שהוכחנו, וא"כ א"א ללמוד דין פסול מרור של טבל מדין מצוה הבאה בעבירה, וא"כ ע"כ לומד הרמב"ם פסול מרור של טבל מצד היקש למצה, כפי שהוכחנו מכך שהרמב"ם הסתפק במה שכתב לענין מצה של טבל, א"כ שפיר יכול הרמב"ם לסבור היקש מרור למצה גם לענין כזית. אבל הרא"ש סובר שאין מקישים מצה למרור לענין כזית, וכן סובר גם הרא"ש לענין מרור של טבל שפסולו נלמד מצד מצוה הבאה בעבירה, ששייך אף בדין דרבנן אליבא דרא"ש, ואין צריך בהיקש מצה ומרור.